

**Postępowanie
nieprocesowe.
Część ogólna.
System Postępowania
Cywilnego. Tom 7A**

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Rozdział 1. Pojęcie, charakter prawny i funkcje postępowania nieprocesowego

Spis treści

	Nb
1.1. Pojęcie postępowania nieprocesowego	1
1.2. Korzenie historyczne polskiego postępowania nieprocesowego	11
1.3. Terminologia postępowania nieprocesowego	17
1.4. Kryteria wyodrębnienia postępowania nieprocesowego	20
1.5. Sprawy skierowane do postępowania nieprocesowego	25
1.6. Funkcje postępowania nieprocesowego	30
1.7. Źródła prawa postępowania nieprocesowego	35

Literatura: *W. Berutowicz*, Funkcja ochronna postępowania cywilnego, w: *Studia z postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha* (red. *M. Jędrzejewska, T. Ereciński*), Warszawa 1985; *W. Broniewicz*, Czy potrzebny jest nowy kodeks postępowania cywilnego, *PiP* 2004, Nr 4; *W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bériér*, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2018; *T. Demendecki*, O potrzebie zachowania trybu postępowania nieprocesowego dla rozpoznawania spraw cywilnych we współczesnym polskim postępowaniu cywilnym, *ZNWSEiL* w Lublinie 2012, Nr 1; *J. Derlatka*, Zarzut niewłaściwego trybu postępowania, w: *Środki obrony pozwanego w postępowaniu przed sądem I instancji* (red. *M. Rzewuski*), Warszawa 2022; *B. Dobrzański*, Scalenie postępowania spornego z niespornym w projekcie kodeksu postępowania cywilnego, *PiP* 1960, Nr 7; *T. Ereciński*, Dalsze zmiany czy nowy Kodeks postępowania cywilnego? w: *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej* (red. *K. Markiewicz*), Warszawa 2011; *tenże*, O potrzebie nowego kodeksu postępowania cywilnego, *PiP* 2004, Nr 4; *tenże*, O uwarunkowaniach, potrzebie oraz zakresie nowego kodeksu postępowania cywilnego, *PPC* 2010, Nr 1; *Z. Fenichel*, Stosunek postępowania niespornego do spornego, *PS* 1933, Nr 2; *tenże*, Uwagi o projekcie księgi pierwszej kodeksu postępowania niespornego, *PPC* 1936, Nr 20–21, 22–23; *X. Fierich*, Unifikacja ustawodawstwa, w: *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga Pamiątkowa 1918–1928* (red. *M. Dąbrowski*), Kraków–Warszawa 1928; *E. Gapska, K. Komarnicka-Boberska, J. Studzińska*, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 2025; *S. Grodziski*, Prace nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919–1947), *KPP* 1992, Nr 1–4; *J. Gudowski*, O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro, w: *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu* (red. *A. Nowicka*), Poznań 2005; *J. Gwiazdomorski*, Dwa problemy z zakresu wspólności spadkowej, *PiP* 1977, Nr 3; *tenże*, Głosa do uchw. SN z 10.5.1967 r., III CZP 31/67, *NP* 1968, Nr 6; *A.G. Harla*, Układ części ogólnej postępowania nieprocesowego, *SI* 2018, t. 75; *tenże*, W kwestii trybu postępowania w sprawach określonych w art. 691¹ k.p.c., *PiP* 1990, Nr 7; *J. Hrobóni*, Analiza projektu księgi pierwszej kodeksu postępowania niespornego, *PPC* 1937, Nr 1–2, 3–4, 5–6; *tenże*, Rozgraniczenie postępowania niespornego i spornego, *PPC* 1934, Nr 6; *M. Jędrzejewska*, Ogólne zagadnienia postępowania nieprocesowego w świetle praktyki sądowej i doktryny, *ZNIBPS* 1987, Nr 25; *J. Jodłowski*, Głosa do uchwały z 2 I 1975, III CZP 82/74, *PiP* 1976, Nr 7; *tenże*, Nowy etap przebudowy polskie-

go procesu cywilnego. Uwagi na marginesie dekretu z dn. 23 IV 1953 r. o zmianie niektórych przepisów postępowania w sprawach cywilnych, Warszawa 1953; *tenże*, Podstawowe problemy kodyfikacji postępowania cywilnego, PiP 1960, Nr 8–9; Kodeks postępowania niespornego. Część szczegółowa. Nowe dekryty z zakresu postępowania niespornego z objaśnieniami (oprac. *J.J. Litauer*), Łódź 1947; Kodeks postępowania niespornego. Księga I. Część ogólna oraz przepisy szczegółowe jednolitego kodeksu postępowania niespornego z objaśnieniami (oprac. *J.J. Litauer*), Łódź 1946; *K. Kolakowski*, Stosunek postępowania procesowego do nieprocesowego, Ławnik Ludowy 1966, Nr 1; Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja Postępowania Niespornego, Projekt księgi drugiej kodeksu postępowania niespornego. Rozdział o postępowaniu spadkowym, Warszawa 1939; Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja Postępowania Niespornego, Projekt księgi pierwszej kodeksu postępowania niespornego. Uzasadnienie, Warszawa 1936; *K. Korzan*, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 2004; *tenże*, Postępowanie nieprocesowe w systemie postępowania cywilnego, cz. 1, Rej. 2004, Nr 8; cz. 2, Nr 9; *tenże*, Teoretyczne podstawy wyodrębnienia postępowania nieprocesowego z sądowego postępowania cywilnego, w: Zbiór rozpraw z zakresu postępowania cywilnego. Profesorowi Włodzimierzowi Berutowiczowi w 40-lecie pracy naukowej (red. *H. Mądrzak*), Wrocław 1990; *J. Krajewski*, Postępowanie nieprocesowe, Toruń 1973; *tenże*, Stosunek procesu do postępowania nieprocesowego, ZNUMK 1967, Nr 23; *J. Lapiere*, Prawo sądu do instruowania procesu z urzędu według kodeksu postępowania cywilnego na tle porównawczym, w: Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza. Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae (red. *A. Marciniak*), Łódź 1998; *M. Lisiewski*, Podstawowe problemy struktury nowego postępowania cywilnego, NP 1957, Nr 3; *tenże*, Scalenie postępowania spornego i niespornego, ZNUŁ 1959, Nr 14; *J.J. Litauer*, Uwagi z powodu wprowadzenia księgi I-ej Kodeksu Postępowania Niespornego, PiP 1946, Nr 1; *A. Lityński*, Spór o postępowanie niesporne (1945–1964), Miscellanea Historico-Iuridica 2003, t. 1; *F. Longchamps*, O pojęciu stosunku procesowego między organem państwa a jednostką, w: Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Kazimierza Przybyłowskiego (red. *W. Osuchowski, M. Sośniak, B. Walaszek*), Kraków–Warszawa 1964; *K. Lubiński*, Istota i charakter prawny działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym, Toruń 1985; *tenże*, Juredykcja nieprocesowa w prawie rzymskim a współczesne postępowanie nieprocesowe, w: *Honeste vivere*. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Władysława Bojarskiego (red. *E. Gajda, A. Sokala*), Toruń 2001; *tenże*, Kilka uwag o rozgraniczeniu postępowania nieprocesowego od procesu cywilnego na marginesie sprawozdania z Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego we Wrocławiu, 18–20 września 2015 r., PPEgz. 2017, Nr 1; *tenże*, Komparatystyka prawa a unifikacja i kodyfikacja polskiego prawa procesowego cywilnego w okresie międzywojennym, w: *Prawo obce w doktrynie prawa polskiego* (red. *A. Wudarski*), Warszawa 2016; *tenże*, Pojęcie i zakres wymiaru sprawiedliwości, SP 1987, Nr 4; *tenże*, Prawomocność materialna orzeczeń w postępowaniu nieprocesowym, PiP 2003, Nr 11; *tenże*, Teoretyczne a legislacyjne podstawy przekazywania spraw do procesu i postępowania nieprocesowego w nowym Kodeksie postępowania cywilnego, w: *Kodeks postępowania cywilnego z perspektywy pięćdziesięciolecia jego obowiązywania*. Doświadczenia i perspektywy (red. *E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Ł. Błaszczak*), Sopot 2016; *tenże*, Uwagi o terminie „postępowanie nieprocesowe”, PiP 1986, Nr 2; *K. Lubiński, P. Rawczyński*, Geneza i rozwój instytucji referendarza sądowego w Polsce, w: *Pro memoria*. Księga dla uczczenia pamięci Profesor Krystyny Kamińskiej (red. *A. Gaca*), Toruń 2013; *S. Madaj*, Postępowanie nieprocesowe w sprawach małżeńskich, Warszawa 1978; *A. Miączyński*, Ochrona praw jednostki w postępowaniu nieprocesowym, ZNUJ Prace Prawnicze 1979, Nr 85; *tenże*, Z rozważań nad istotą i funkcją orzeczeń nieprocesowych, w: Zbiór rozpraw z zakresu postępowania cywilnego. Profesorowi Włodzimierzowi Berutowiczowi w 40-lecie pracy naukowej (red. *H. Mądrzak*), Wrocław 1990; *J. Misztal-Konecka*, O obowiązywaniu zasady kontradiktoryjności w postępowaniu nieprocesowym: przyczynek do dyskusji, ZPUKSW 2016, Nr 3; *J. Mokry*, Kryteria rozgraniczenia trybów postępowania cywilnego w sprawach z zakresu prawa spadkowego, AUWR 1990, Nr 186; *J. Nowacki*, „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, PiP 1964, Nr 3; *A. Pa-*

terek von Sperling, Pojęcie trybu w kodeksie postępowania cywilnego (uwagi de lege lata i de lege ferenda), PiP 2017, Nr 2; M. Piekarski, Stosunek postępowania niespornego do spornego, PN 1949, Nr 3–4; J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 1980; Postępowanie niesporne (oprac. K. Jaraszecki), Lwów 1936; Z. Resich, Istota procesu cywilnego, Warszawa 1985; P. Rylski, O większą autonomię postępowania nieprocesowego (uwagi na tle wybranego orzecznictwa Sądu Najwyższego), w: Sine ira et studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu (red. T. Ereciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz), Warszawa 2016; *tenże*, Tryb postępowania sądowego wywołanego wniesieniem zażalenia na odmowę dokonania czynności notarialnej, PPC 2011, Nr 2; M. Sawczuk, O celach i funkcjach postępowania cywilnego procesowego i nieprocesowego (niespornego), w: Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza. Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae (red. A. Marciniak), Łódź 1998; P. Siciński, Zakres odpowiedniego stosowania w postępowaniu wieczystoksięgowym przepisów kodeksu postępowania cywilnego o procesie, PS 2004, Nr 3; W. Siedlecki, Kilka uwag na temat wykładni i stosowania przepisów nowego kodeksu postępowania cywilnego, SP 1969, t. 13–14; *tenże*, Przedmiot postępowania cywilnego, w: Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego (red. J. Jodłowski), Wrocław–Warszawa 1974; *tenże*, Rola sądu w postępowaniu cywilnym (rozpoznawczym), PiP 1966, Nr 12; *tenże*, Stosunek postępowania spornego do niespornego, PiP 1949, Nr 2; *tenże*, Z prac Komisji kodyfikacyjnej nad nowym kodeksem postępowania cywilnego PRL, SP 1961, t. 1; W. Siedlecki, Z. Świeboda, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 2001; K. Stefko, Główne zasady polskiej procedury cywilnej, PPIA 1919; M. Sycho-wicz, Podstawy przekazania spraw cywilnych do trybu nieprocesowego, NP 1969, Nr 10; *tenże*, Problematyka art. 618 k.p.c. (cz. I), NP 1972, Nr 1; (cz. II) Nr 3; A. Świdorska, Zasada kontrad- yktoryjności w postępowaniu nieprocesowym (na gruncie kodeksu postępowania cywilnego), ZNUW. Filia w Białymstoku 1992, Nr 2; J. Tałasiewicz, O postępowaniu w sprawach niespor- nych w zastosowaniu dla Galicyi, Tarnów 1884; M. Uliasz, Kontrad- yktoryjne czy inkwizycyjne postępowanie w sprawach o podział majątku wspólnego? PS 2010, Nr 6; Ustawy w sprawach sądownictwa niespornego obowiązujące na Ziemiach Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej (oprac. T. Zajączkowski), Poznań 1925; M. Walasik, O właściwy tryb postępowania w sprawach o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, PS 2010, Nr 7–8; *tenże*, Profil i zakres postępowania nieprocesowego, w: Między jednolitością a odrębnościami – rodza- je i tryby postępowania cywilnego (red. A. Machnikowska), GSP 2022, Nr 5; *tenże*, System(y) gromadzenia materiału w postępowaniu nieprocesowym, w: Sine ira et studio. Księga jubile- uszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu (red. T. Ereciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz), Warszawa 2016; *tenże*, Zakres regulacji nowego Kodeksu postępowania cywilnego, w: Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego (red. K. Mar- kiewicz, A. Torbus), Warszawa 2014; M. Walasik, K. Markiewicz, Założenia wstępne dotyczące przepisów o postępowaniu nieprocesowym w nowym Kodeksie postępowania cywilnego przyję- te przez zespół problemowy Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego do spraw postępowania cywilnego, PS 2012, Nr 9; M. Waligórski, Organizacja wymiaru sprawiedliwości, Kraków 1952; *tenże*, Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu, Warszawa 1947; K. Weitz, Czy nowa kodyfikacja postępowania cywilnego? PiP 2007, Nr 3; Z. Wiszniewski, Postępowanie w przypadku niewłaściwości sądu lub niewłaściwości trybu postępowania, NP 1953, Nr 6; S. Włodyka, Konstytucyjna zasada sądowego wymiaru sprawiedliwości w PRL, PiP 1964, Nr 11; *tenże*, Pojęcie postępowania cywilnego i jego rodzaje, w: Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego (red. J. Jodłowski), Wrocław–Warszawa 1974; F. Zedler, Co dalej z kodeksem postę- powania cywilnego? w: Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Po- stępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.), Kraków 2006.

1.1. Pojęcie postępowania nieprocesowego

1 1. Kodeks postępowania cywilnego uznaje postępowanie nieprocesowe za **równorzędny z procesem tryb rozpoznawania spraw cywilnych przez sądy (tryb rozpoznawczy)**¹ oraz za jedno, obok postępowania procesowego i postępowania egzekucyjnego, z głównych postępowań sądowych w sprawach cywilnych². Oba te tryby³ służą temu samemu celowi, ale przejawiają pewne różnice z uwagi na potrzebę dostosowania do rodzaju rozpoznawanych w nich spraw⁴.

Postępowanie nieprocesowe jest znacznie bardziej różnorodne niż postępowanie procesowe⁵. Obejmuje ono wiele spraw o różnym charakterze prawnym⁶, a potrzeba zapewnienia realizacji funkcji postępowania cywilnego wymusza każdorazowo istotne powiązanie z kształtem przepisów prawa materialnego⁷. W konsekwencji skierowanie sprawy do postępowania nieprocesowego pozwala realizować wynikający z Konstytucji nakaz odpowiedniego ukształtowania postępowania sądowego⁸.

Historycznie starszy jest proces, znany *de facto* każdemu ustrojowi państwowemu, natomiast postępowanie nieprocesowe powoli kształtowało się obok niego. To postępowanie konkurujące z procesem określano jako postępowanie niesporne, sądownictwo dobrowolne, co oddaje jego główną istotę. Również obecnie, kiedy skierowanie spraw do postępowania nieprocesowego stanowi wyraz decyzji ustawodawcy i może on stosunkowo swobodnie i z różnych powodów kierować sprawy do tego trybu, wydaje się, że nadal przeważają w nim sprawy charakteryzujące się brakiem sporu prawnego⁹.

Polski ustawodawca zdecydował się początkowo na określenie „postępowanie niesporne”. Ostatecznie w kodyfikacji z 1964 r. opowiedział się za terminem „postępowanie nieprocesowe”, podkreślając jedynie przeciwstawienie procesowi i nie odnosząc się

---

¹ W. Siedlecki, w: J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, Postępowanie nieprocesowe, s. 12, 18; J. Jagiela, w: Marciniak, Komentarz KPC, t. I, 2019, art. 13, Nb 4.

² S. Włodyka, Pojęcie postępowania cywilnego, s. 319–327.

³ Na temat rozumienia terminu „tryb” zob. A. Paterek von Sperling, Pojęcie trybu w kodeksie postępowania cywilnego, s. 109–115.

⁴ W. Siedlecki, w: J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, Postępowanie nieprocesowe, s. 9.

⁵ A. Mięczyński, Ochrona praw jednostki, s. 42–43, uznaje, że postępowanie nieprocesowe składa się właściwie z wielu odrębnych rodzajów postępowania nieprocesowego, które odpowiadają poszczególnym rodzajom spraw uregulowanych przepisami szczególnymi.

⁶ Postępowanie nieprocesowe grupuje sprawy, w których jest udzielana ochrona definitywna (np. stwierdzenie nabycia spadku), jak i sprawy, w których jest udzielana ochrona tymczasowa i niesamoistna (np. zabezpieczenie spadku, zarząd spadku nieobjętego); sprawy, w których jest przeprowadzane pełne postępowanie dowodowe (np. dział spadku), jak i postępowania sumaryczne (np. postępowania wieczystoksięgowe, rejestrowe, depozytowe) oraz pomocnicze (np. spis inwentarza, wyjawienie przedmiotów spadkowych); mieszczą się tam również postępowania o charakterze wykonawczym (np. odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, wykonanie kontaktów z dzieckiem), a także postępowania niewymagające wydania orzeczenia, lecz odebrania oświadczenia (np. w przedmiocie uznania dziecka, przyjęcia lub odrzucenia spadku), wydania zaświadczenia (np. wykonawcy testamentu) czy urzędowego stwierdzenia faktów (np. otwarcie i ogłoszenie testamentu).

⁷ Z. Fenichel, Uwagi o projekcie, s. 695; A. Mięczyński, Ochrona praw jednostki, s. 43; K. Lubiński, w: System PrCwProc, t. IV, cz. 1, 2021, s. 148.

⁸ M. Walasik, O właściwy tryb postępowania, s. 26; *tenże*, Profil i zakres postępowania nieprocesowego, s. 68–71.

⁹ K. Lubiński, w: System PrCwProc, t. IV, cz. 1, 2021, s. 119.

do typowego charakteru relacji uczestników tego postępowania. Ujęcie całości postępowania cywilnego w jednym Kodeksie stanowi wyraz dążenia ustawodawcy do ujednoczenia obu trybów, o ile jest to możliwe i celowe. Stąd też przepisy ogólne KPC mają zastosowanie w obu trybach, liczba przepisów odrębnych postępowania nieprocesowego jest ograniczona na rzecz możliwie szerokiego stosowania odpowiednio przepisów dotyczących procesu (art. 13 § 2 KPC).

2. Ustawodawca określił, że sąd rozpoznaje sprawę w procesie, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 13 § 1 KPC). **Zasadą jest zatem skierowanie sprawy do procesu, a wyjątkiem rozpoznawanie jej w postępowaniu nieprocesowym, przy czym oba tryby zostały ukształtowane na zasadzie rozłączności i wyłączności.** Z praktycznego punktu widzenia oznacza to, że do postępowania nieprocesowego są kierowane wyłącznie sprawy co do których wyraźny¹⁰ przepis ustawy tak stanowi, a w konsekwencji wszelkie wątpliwości należy rozstrzygać na korzyść trybu procesowego¹¹. W razie braku decyzji ustawodawcy o skierowaniu do trybu nieprocesowego, sprawa podlega rozpoznaniu w procesie.

Co oczywiste, przepis przekazujący określoną kategorię spraw do postępowania nieprocesowego może być umieszczony w KPC (tzw. kodeksowe sprawy nieprocesowe), jak i w innych ustawach (tzw. pozakodeksowe sprawy nieprocesowe). Najczęściej ustawodawca wyraźnie określa, że dana sprawa jest rozpoznawana w postępowaniu nieprocesowym¹². Przyjmuje się jednak, że jest również możliwe, by ustawodawca posłużył się tego rodzaju terminami, które są właściwe dla postępowania nieprocesowego, i w ten sposób zdecydował o rozpoznaniu określonej kategorii spraw w postępowaniu nieprocesowym¹³. Kwalifikacja do postępowania nieprocesowego może zatem być wynikiem wykładni niezbyt jednoznacznej wypowiedzi legislacyjnej¹⁴. Na przykład, zgodnie z art. 40 KRO z ważnych powodów sąd może na żądanie jednego z małżonków pozbawić drugiego małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym. Może również postanowić, że na dokonanie czynności wymienionych w art. 37 § 1 zamiast zgody małżonka będzie potrzebne zezwolenie sądu. Te postanowienia mogą być uchylone w razie zmiany okoliczności. Wprawdzie żaden przepis nie określa wprost, że tego rodzaju sprawa jest rozpoznawana w postępowaniu nieprocesowym, jednak ustawodawca wyraźnie określa, że rozstrzygnięcie zapada w formie postanowienia i może zostać uchylone w razie zmiany okoliczności, co oczywiście naprowadza na postępowanie nieprocesowe¹⁵.

¹⁰ Postulat wyraźnego skierowania spraw do trybu nieprocesowego zgłaszano już w II RP, zob. *J. Hrobni*, Analiza projektu księgi pierwszej s. 100–101.

¹¹ Orz. SN z 15.7.1947 r., C.I. 586/46, OSN(C) 1948, Nr 2, poz. 43.

¹² Np. zgodnie z art. 477^{1a} KPC w przypadku wystąpienia z żądaniem zobowiązania pracodawcy do wydania świadectwa pracy, o którym mowa w art. 97¹ § 1 KP, jeżeli okaże się, że pracodawca nie istnieje albo z innych przyczyn wytoczenie przeciwko niemu powództwa jest niemożliwe, sąd rozpoznaje żądanie w postępowaniu nieprocesowym jako żądanie ustalenia uprawnienia do otrzymania świadectwa pracy.

¹³ *M. Sychowicz*, Podstawy przekazania spraw cywilnych, s. 1523–1529; *M. Jędrzejewska*, Ogólne zagadnienia postępowania nieprocesowego, s. 101.

¹⁴ *J. Gwiadomorski*, Głosa, s. 1044.

¹⁵ Wyr. SN z 30.8.1982 r., III CRN 163/82, Legalis; *M. Sychowicz*, Podstawy przekazania spraw cywilnych, s. 1523–1524; *B. Dobrzański*, w: *Resich, Siedlecki*, Komentarz KPC, t. I, 1975, s. 862; *J. Krajewski*, Stosunek procesu do postępowania nieprocesowego, s. 28; *S. Madaj*, Postępowanie nieprocesowe, s. 11,

3 3. Decyzja co do trybu rozpoznania danej sprawy nie jest objęta dyspozycją stron, nie poddaje się umowie uczestników, w szczególności tryb postępowania nie może być przedmiotem umowy z art. 45 KPC¹⁶.

Bez znaczenia dla kwalifikacji sprawy do określonego trybu pozostaje stanowisko uczestników co do trybu postępowania (wola poddania rozpoznania sprawy pod rozpoznanie w trybie procesowym lub nieprocesowym), jak i stanowisko uczestników co do przedmiotu postępowania, w szczególności istnienie między uczestnikami sprzeczności interesów. Przepisy wprost przewidują rozstrzygnięcie w postępowaniu nieprocesowym niektórych sporów między uczestnikami postępowania, np. w postępowaniu o zniesienie współwłasności czy podział majątku wspólnego. Należy jednak podkreślić, że jeżeli nie ma przepisu szczególnego uprawniającego do rozstrzygnięcia danego sporu w postępowaniu nieprocesowym, sąd jest zobligowany do odesłania uczestników na drogę procesu, choćby rozstrzygnięcie tego sporu było niezbędne dla orzeczenia co do istoty sprawy w toczącym się postępowaniu nieprocesowym, np. uznaje się, że w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku niedopuszczalne jest rozstrzygnięcie żądania uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia¹⁷.

4 4. Wstępnej kwalifikacji co do trybu postępowania dokonuje przewodniczący (art. 201 § 1 KPC), wydając zarządzenie, na które nie przysługuje zażalenie¹⁸. Jednak to przede wszystkim sąd zobowiązany jest baczyć na tryb postępowania, z urzędu, w każdym stanie sprawy (art. 201 § 2, art. 202 KPC)¹⁹.

Rozpoznanie sprawy w innym trybie wymaga zarządzenia przewodniczącego lub postanowienia sądu²⁰, a decyzja w tym zakresie podjęta w sądzie I instancji podlega zaskarżeniu zażaleniem (art. 394 § 1 pkt 4 KPC)²¹. Gdy ze względu na tryb postępowania właściwy do rozpoznania sprawy będzie inny sąd, sąd, w którym sprawa została wszczęta, przekaże sprawę sądowi właściwemu (art. 201 § 2 KPC).

Właściwy tryb postępowania nie jest przesłanką procesową, której brak prowadzi do odrzucenia pozwu lub wniosku, a jedynie do rozpoznania sprawy w trybie właściwym lub przekazania jej sądowi właściwemu do rozpoznania w tym trybie. Sąd, któremu została przekazana sprawa, jest związany postanowieniem o przekazaniu sprawy. Nie dotyczy to wypadku przekazania sprawy sądowi wyższego rzędu. Sąd wyższego rzędu w razie stwierdzenia swojej niewłaściwości przekaże sprawę innemu sądowi, który

---

s. 103–104; *W. Siedlecki*, w: *J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek*, Postępowanie nieprocesowe, s. 16; *K. Korzan*, Postępowanie nieprocesowe w systemie postępowania cywilnego, cz. 2, s. 21–22.

¹⁶ Orz. SN z 2.3.1936 r., III C 1228/34, OSN(C) 1936, Nr 12, poz. 463; zob. też *W. Siedlecki*, w: *J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek*, Postępowanie nieprocesowe, s. 16–17; *E. Gapska, K. Komarnicka-Boberska, J. Studzińska*, Postępowanie nieprocesowe, s. 74.

¹⁷ *W. Siedlecki*, w: *J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek*, Postępowanie nieprocesowe, s. 16; odmiennie por. *J. Gwiadomorski*, Glosa, s. 1045.

¹⁸ *J. Jagiela*, w: *Marciniak*, Komentarz KPC, t. I, 2019, art. 13, Nb 6.

¹⁹ *J. Derlatka*, Zarzut niewłaściwego trybu postępowania, s. 156.

²⁰ Uchw. SN z 19.4.2007 r., III CZP 11/07, Legalis; uchw. SN z 22.7.1994 r., III CZP 87/94, OSNC 1995, Nr 1, poz. 5; post. SN z 9.10.2015 r., IV CZ 35/15, Legalis; tak też np. *M. Manowska*, w: *Manowska*, Komentarz KPC, t. I, 2022, art. 201, Nb 3.

²¹ *W. Siedlecki*, w: *Resich, Siedlecki*, Komentarz KPC, t. I, 1975, s. 648; *T. Szancilo*, w: *Szancilo*, Komentarz KPC, t. I, 2023, art. 200, Nb 4, słusznie zauważają, że na postanowienie o odmowie zmiany trybu zażalenie nie przysługuje. Odmiennie jednak *J. Jodłowski*, w: *Jodłowski, Piasecki*, Komentarz KPC, t. I, 1989, art. 201, Nb 6; *J. Górski*, w: *Marciniak*, Komentarz KPC, t. I, 2019, art. 201, Nb 6.

uzna za właściwy, nie wyłączając sądu przekazującego. Czynności dokonane w sądzie niewłaściwym pozostają w mocy (zasada kontynuacji), jednak każda strona lub uczestnik postępowania może żądać powtórzenia czynności sądu dokonanych bez ich udziału (art. 201 § 2 w zw. z art. 200 § 2 i 3 KPC)²². W praktyce żądanie powtórzenia czynności będzie odnosiło się do czynności postępowania dowodowego. Prawo żądania powtórzenia czynności nie jest ograniczone terminem²³.

5. Rozpoznanie sprawy w trybie niewłaściwym jest uchybieniem procesowym niepowodującym co do zasady nieważności postępowania, chyba że zostały pogwałcone te przepisy, z naruszeniem których ustawa wiąże skutek nieważności, np. rozpoznanie sprawy przez sąd rejonowy, w sytuacji gdy sąd okręgowy jest właściwy bez względu na wartość przedmiotu sporu; rozpoznanie sprawy w składzie ławniczym zamiast w składzie jednego sędziego itp.²⁴. Uchybienie przepisom o trybie postępowania może być przedmiotem zarzutów apelacyjnych, jednak wymaga to wykazania, że tego rodzaju uchybienie mogło mieć wpływ na wynik sprawy, zaś zainteresowany zgłosił stosowne zastrzeżenie w trybie art. 162 KPC²⁵. W razie uwzględnienia tego zarzutu, jeżeli prowadzi to do uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, sąd odwoławczy przekazuje sprawę sądowi właściwemu celem prowadzenia we właściwym trybie²⁶.

6. Możliwa jest także zmiana trybu wynikająca z aktu dyspozycyjnego wnioskodawcy lub powoda dokonanego na podstawie art. 193 § 1 KPC. Ogranicza ją zakaz przekroczenia przepisów o właściwości sądu. Z orzecznictwa SN wynika ponadto, że pomiędzy pierwotnym a następnym żądaniem powinna istnieć więź materialno-prawna i logiczny związek – powinny one mieścić się w granicach tego samego stosunku prawnego²⁷.

Zmiana trybu postępowania prowadzi do zmiany pozycji dotychczasowych stron i uczestników postępowania – wnioskodawca staje się powodem, a powód – wnioskodawcą, natomiast pozwani uzyskują zwykle status uczestników. W literaturze zauważono, że bardziej kłopotliwe jest przejście z trybu nieprocesowego na procesowy, jeżeli część uczestników reprezentowała stanowisko zbieżne z wnioskodawcą (lub ich prawa i obowiązki były wspólne z wnioskodawcą), a pozostali – odmienne. Słusznie proponuje się, by w takiej sytuacji sąd umożliwił wnioskodawcy, który stał się powodem, określenie kogo pozywa, wówczas te wszystkie osoby uzyskiwałyby status pozwanych; nato-

²² W. Siedlecki, w: *Resich, Siedlecki*, Komentarz KPC, t. I, 1975, s. 369; M. Jędrzejewska, Ogólne zagadnienia postępowania nieprocesowego, s. 98–99.

²³ M. Jędrzejewska, K. Weitz, w: *Erciński*, Komentarz KPC, t. II, 2016, art. 201, Nb 8; T. Szancilo, w: *Szancilo*, Komentarz KPC, t. I, 2023, art. 200, Nb 9. Odmienne jednak por. J. Jodłowski, w: *Jodłowski, Piasecki*, Komentarz KPC, t. I, 1989, art. 201, Nb 10, który uznaje, że wniosek taki powinien zostać zgłoszony przy pierwszej czynności procesowej.

²⁴ Wyr. SN z 17.2.1967 r., III CR 381/66, OSNCP 1967, Nr 10, poz. 176; post. SN z 21.8.1990 r., II CZ 160/90, OSNC 1991, Nr 8–9, poz. 115; post. SN z 13.12.2006 r., II CSK 447/06, OSNC-ZD 2008, Nr 1, poz. 1. Tak też np. J. Derlatka, Zarzut niewłaściwego trybu postępowania, s. 159–160; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, w: *Zieliński, Flaga-Gieruszyńska*, Komentarz KPC, 2024, art. 13, Nb 4; T. Szancilo, w: *Szancilo*, Komentarz KPC, t. I, 2023, art. 13, Nb 4, art. 201, Nb 10.

²⁵ Orz. SN z 19.5.1953 r., II C 286/53, OSN 1954, Nr 3, poz. 57.

²⁶ M. Jędrzejewska, Ogólne zagadnienia postępowania nieprocesowego, s. 99; M. Manowska, w: *Manowska*, Komentarz KPC, t. I, 2022, art. 201, Nb 5.

²⁷ Post. SN z 2.6.1965 r., II CZ 51/65, Legalis. Zob. też J. Jagiela, w: *Marciniak*, Komentarz KPC, t. I, 2019, art. 13, Nb 8.

miast pozostali uczestnicy powinni wypowiedzieć się, czy chcą brać udział w sprawie jako powodowie, czy też chcą zostać zwolnieni od udziału w sprawie²⁸.

7 7. Równorzędność obu trybów postępowania rozpoznawczego wyraża się w wyłączności w sprawach w nich zastrzeżonych (sąd z urzędu winien baczyć, by sprawa została rozpoznana w trybie właściwym), w skutku wiążącym zapadających w nich orzeczeń oraz w tym, że orzeczenia wydawane w postępowaniu nieprocesowym mogą być uchylane lub zmieniane tylko w tym samym postępowaniu, w przypadkach wymienionych w ustawie (art. 524 KPC)²⁹. W szczególności nie przewidziano, wzorem dawnego KPN³⁰, uchylania skutków orzeczeń wydawanych w postępowaniu niespornym drogą wytaczania powództw³¹. Jest to najbardziej znamieny dowód obecnej równorzędności postępowań i odejścia od prymatu procesu nad postępowaniem nieprocesowym.

8 8. Jedynie wyjątkowo ustawodawca łączy w jednym postępowaniu sprawy rozpoznawane w trybie procesowym i nieprocesowym, co ma na celu niewątpliwie przyspieszenie rozpoznania sprawy. O ile KPN konsekwentnie w przypadku zaistnienia między uczestnikami sporów odsyłał na drogę procesu (np. art. 70 PrSpad), o tyle obecnie w postępowaniu nieprocesowym stało się możliwe rozstrzygnięcie niektórych sporów, np.

- 1) w postępowaniu o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami sąd rozstrzyga także o żądaniu ustalenia nierównych udziałów małżonków w majątku wspólnym oraz o tym, jakie wydatki, nakłady i inne świadczenia z majątku wspólnego na rzecz majątku osobistego i odwrotnie podlegają zwrotowi (art. 567 § 1 KPC);
- 2) w postępowaniu o zniesienie współwłasności sąd rozstrzyga także spory o prawo żądania zniesienia współwłasności i o prawo własności, jak również wzajemne roszczenia współwłaścicieli z tytułu posiadania rzeczy (art. 618 § 1 KPC);
- 3) w postępowaniu o dział spadku sąd rozstrzyga także spór o istnienie uprawnienia do żądania działu spadku oraz spór między współspadkobiercami o to, czy pewien przedmiot należy do spadku (art. 685 KPC), jak również rozstrzyga o istnieniu zapisów zwykłych, których przedmiotem są rzeczy lub prawa należące do spadku, a ponadto o wzajemnych roszczeniach między współspadkobiercami z tytułu posiadaniu poszczególnych przedmiotów spadkowych, pobranych pożytków i innych przychodów, poczynionych na spadek nakładów i spleconych długów spadkowych (art. 686 KPC).

Co więcej, z chwilą wszczęcia postępowania podziałowego niedopuszczalne jest wszczęcie i prowadzenie odrębnych postępowań co do sporów rozstrzyganych łącznie

---

²⁸ J. Jodłowski, w: *Jodłowski, Piasecki*, Komentarz KPC, t. I, 1989, art. 201, Nb 7–8; J. Górowski, w: *Marciniak*, Komentarz KPC, t. I, 2019, art. 201, Nb 8; T. Szancilo, w: *Szancilo*, Komentarz KPC, t. I, 2023, art. 201, Nb 7.

²⁹ K. Lubiński, *Prawomocność materialna orzeczeń*, s. 51–53; E. Gapska, K. Komarnicka-Boberska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 65.

³⁰ Np. art. 70 PrSpad przyznawał spadkobiercy prawo żądania w drodze procesu, aby sąd uchylił stwierdzenie praw do spadku, zaś art. 44 KPN pozwalał temu, kto nie uczestniczył w postępowaniu niespornym, dochodzić swoich praw w drodze procesu. Szerzej zob. M. Piekarski, *Stosunek postępowania niespornego do spornego*, s. 275–278.

³¹ B. Dobrzański, w: *Resich, Siedlecki*, Komentarz KPC, t. I, 1975, s. 764; J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 18; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe w systemie postępowania cywilnego*, cz. 2, s. 24.

ze sprawą o podział majątku wspólnego, zniesienie współwłasności lub dział spadku (art. 618 § 2 KPC; również w zw. z art. 688 i art. 567 § 3 KPC). Z kolei sprawy będące już w toku podlegają przekazaniu z urzędu do dalszego rozpoznania sądowi orzekającemu w sprawie działowej. Trudno nie dostrzec w tym wyraźnego podkreślenia równorzędności obu trybów³².

Podobna konstrukcja występuje w sprawach o rozwód, separację czy unieważnienie małżeństwa, gdy orzekanie o niektórych kwestiach typowo nieprocesowych w procesie jest obligatoryjne – o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem obojga małżonków i o kontaktach rodziców z dzieckiem – lub fakultatywne – o podziale majątku wspólnego małżonków (art. 58, a także art. 21 i 61³ w zw. z art. 58 KRO). Ta łączność jednak jest czasowa. Artykuł 579 zd. 2 KPC otwiera drogę do zmiany, w postępowaniu nieprocesowym, rozstrzygnięć zawartych w wyroku orzekającym rozwód, separację, unieważnienie małżeństwa albo ustalającym pochodzenie dziecka co do powierzenia wykonywania, ograniczenia, zawieszenia, pozbawienia i przywrócenia władzy rodzicielskiej, ustalenia, ograniczenia albo zakazania kontaktów z dzieckiem. W trybie nieprocesowym rozpoznaje się także skargę o wznowienie postępowania w sprawie o rozwód dotyczącą wyłącznie podziału majątku wspólnego³³.

Regulacja oparta na tych samych założeniach znajduje się w art. 36 PrGeodKart, stąd sąd może dokonać rozgraniczenia nieruchomości w sprawie o własność i wydanie nieruchomości należącej do procesu, jeżeli ustalenie przebiegu granic jest potrzebne do rozstrzygnięcia rozpatrywanej sprawy³⁴.

9. W doktrynie często jest wyrażany pogląd, że w postępowaniu nieprocesowym interes publiczny jest widoczny dużo bardziej niż w procesie, a zatem sąd powinien działać w tym postępowaniu z urzędu w celu ustalenia, czy nie zachodzą dalsze, poza powoływany przez uczestników, okoliczności mogące mieć wpływ na wynik sprawy. Jako podstawę działania sądu z urzędu – po uchyleniu w art. 3 § 2 KPC – podaje się art. 232 zd. 2 w zw. z art. 13 § 2 KPC³⁵. Ten pogląd jest jednak zbyt daleko idący i mylący. Przede wszystkim trzeba podkreślić, że ustawodawca nie zdecydował się na wprowadzenie do KPC odpowiednika art. 26 KPN, zgodnie z którym dla wyjaśnienia okoliczności sprawy sąd z urzędu zarządził przeprowadzenie dowodów, a w razie potrzeby mógł zarządzić odpowiednie dochodzenie. Pierwotnie zresztą wprowadzenie takiej normy na potrzeby postępowania nieprocesowego było zbędne, ponieważ art. 3 § 2 KPC w pierwotnym brzmieniu (obowiązującym do 1.7.1996 r.) nakładał na sąd, w ramach wszystkich postępowań, obowiązek dążenia do wszechstronnego zbadania wszystkich istotnych okoliczności sprawy i do wyjaśnienia rzeczywistej treści stosunków faktycznych i prawnych. Sąd z urzędu mógł podejmować czynności dopuszczalne według stanu sprawy, jakie uznał za potrzebne do uzupełnienia materiału i dowodów przedstawionych przez strony i uczestników postępowania³⁶.

³² Zob. też uchw. SN z 21.7.1970 r., III CZP 39/70, OSNC 1971, Nr 2, poz. 25; *M. Sychowicz*, Problematyka art. 618 k.p.c. (cz. I), s. 44–55; (cz. II), s. 411–422.

³³ Post. SN z 7.4.1994 r., III CZP 41/94, Legalis. Zob. też *K. Korzan*, Postępowanie nieprocesowe w systemie postępowania cywilnego, cz. 2, s. 25.

³⁴ *J. Jagiela*, w: *Marciniak*, Komentarz KPC, t. I, 2019, art. 13, Nb 5.

³⁵ Np. post. SN z 22.5.2013 r., III CSK 293/12, OSNC 2013, Nr 12, poz. 148; *J. Gudowski*, w: *Erciński*, Komentarz KPC, t. I, 2023, art. 13, Nb 15.

³⁶ *M. Walasik*, System(y) gromadzenia materiału, s. 638–639.

Aktualnie zatem co do zasady również w postępowaniu nieprocesowym obowiązują zasady dyspozycyjności i kontrydiktoryjności, oddające dbałość o przytoczenie twierdzeń i przedstawienie dowodów w ręce uczestników postępowania³⁷. Odmienne sytuacja przedstawia się tylko wtedy, gdy przepisy szczególne, dotyczące określonego postępowania nieprocesowego, stanowią inaczej³⁸. Bywa bowiem, że realizacja obowiązku dbałości o interes szerszy niż ściśle indywidualny wymaga częściowo odmiennego ukształtowania zakresu obowiązków sądu.

10 10. Zasadnicze odmienności procesu i postępowania nieprocesowego w skrócie można przedstawić w sposób następujący:

- 1) postępowanie nieprocesowe zostać wszczęte z urzędu (art. 506 KPC), co w przypadku procesu nie jest dopuszczalne;
- 2) w przypadku zainicjowania postępowania przez osobę zainteresowaną w procesie składa się pozew, w postępowaniu nieprocesowym – wniosek;
- 3) w procesie zasadą jest rozpoznawanie sprawy przez sąd właściwy z uwagi na miejsce zamieszkania pozwanego (art. 27, 29, 30 KPC), w postępowaniu nieprocesowym – przez sąd właściwy z uwagi na miejsce zamieszkania wnioskodawcy (art. 508 KPC);
- 4) w procesie występują dwie przeciwstawne strony, natomiast postępowanie nieprocesowe opiera się na elastycznym określeniu kręgu uczestników i braku dwustronności wraz z obowiązkiem sądu zapewnienia uczestnictwa wszystkich zainteresowanych (art. 510 KPC); interesy uczestników mogą być tożsame lub sprzeczne, mogą oni być też zainteresowani w równym lub w różnym stopniu;
- 5) w postępowaniu nieprocesowym możliwość rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym jest szersza niż w procesie (art. 514 § 1 KPC);
- 6) orzeczenie w procesie przybiera solenną postać wyroku, w postępowaniu nieprocesowym postępowanie może zostać zakończone wydaniem postanowienia (art. 516 KPC), choć bywają również postępowania, w których żadne orzeczenie końcowe nie jest wydawane,
- 7) orzeczenia zapadające w postępowaniu nieprocesowym cechuje mniejsza stabilność (np. art. 523, 524, 577 KPC)³⁹.

---

³⁷ *M. Uliasz*, Kontrydiktoryjne czy inkwizycyjne postępowanie, s. 49–53; *J. Misztal-Konecka*, O obowiązywaniu zasady kontrydiktoryjności, s. 148–151, s. 156–160; *A. Laskowska-Hulisz*, w: *PrCywProc*, t. IV, cz. 1, 2021, s. 1426–1428; tak też ostrożnie *A. Świdorska*, Zasada kontrydiktoryjności, s. 412–420.

Odmienne jednak – z naciskiem na obowiązek aktywności sądu w sferze poszukiwania faktów i dowodów – por. *J. Lapierre*, Prawo sądu do instruowania procesu z urzędu, s. 204; *J. Gudowski*, O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego, s. 1029–1030; *T. Ereciński*, O uwarunkowaniach, potrzebie oraz zakresie nowego kodeksu, s. 18–19; *T. Demendecki*, O potrzebie zachowania trybu postępowania nieprocesowego, s. 221; *M. Walasik*, System(y) gromadzenia materiału, s. 638–641; *K. Lubiński*, w: *PrCywProc*, t. IV, cz. 1, 2021, s. 98.

³⁸ Szerzej zob. *M. Walasik*, System(y) gromadzenia materiału, s. 641–646, który zbiera postępowania, w których przepisy prawa procesowego lub materialnego stanowią przesłankę do działania sądu z urzędu.

³⁹ *W Siedlecki*, w: *PrProcCyw*, t. 2, 1987, s. 635–663; *M. Jędrzejewska*, Ogólne zagadnienia postępowania nieprocesowego, s. 103–110; *A.G. Harla*, W kwestii trybu postępowania, s. 82; *M. Walasik*, Profil i zakres postępowania nieprocesowego, s. 78–80.

1.2. Korzenie historyczne polskiego postępowania nieprocesowego

1. Charakterystyczne współczesne przeciwstawienie postępowania procesowego i nieprocesowego było znane już prawu rzymskiemu. Zasadniczym trybem postępowania był wówczas proces (*iurisdictio contentiosa*), jednak bardzo wcześnie pojawiły się takie rodzaje spraw, w których udział urzędnika posiadającego władzę jurysdykcyjną nie łączył się z określeniem zakresu kwestii spornych i powołaniem sędziego prywatnego, lecz miał inny charakter. Konsulowie, a następnie pretorzy, którzy od 367 r. p.n.e. w sposób znaczący odciążyli konsulów w sprawowaniu czynności jurysdykcyjnych, wreszcie urzędnicy cesarscy, nie zajmowali się bowiem jedynie czynnościami w sprawach spornych, ale również – w ramach *iurisdictio voluntaria* – zapewniali udział magistratury w przeprowadzaniu adopcji (*adoptio*), zwalnianiu osób podległych spod władzy ojcowskiej (*emancipatio*), wyzwalaniu niewolników (*manumissio*), ustanawianiu opiekuna (*tutela dativa*) lub kuratora, przenoszeniu własności rzeczy (*in iure cessio*). Te czynności prawne, dokonywane w warunkach braku sporu prawnego, z racji swojej doniosłości społecznej wymagały urzędowej asysty i dbałości o poprawność formalną, co zabezpieczało pewność obrotu⁴⁰.

11

2. Użyteczność rzymskich rozwiązań w zakresie jurysdykcji niespornej dostrzeżono w państwach starogermańskich, a także w średniowiecznym prawie kanonicznym, które wiele uwagi poświęcało sprawom opieki nad biednymi, wdowami i sierotami, czynnościom z zakresu prawa spadkowego oraz działalności dokumentacyjno-rejestracyjnej. Równocześnie w prawie francuskim, włoskim i niemieckim rozwijano poszczególne instytucje postępowania nieprocesowego charakteryzujące się brakiem sporu o prawo oraz potrzebą zabezpieczenia obrotu prawnego. Utorowało to też drogę dynamicznejmu rozwojowi notariatu i nauki o dokumentach⁴¹. Postępowanie nieprocesowe było już wówczas bardzo zróżnicowane, obejmowało czynności dokonywane przez różne organy (zwłaszcza sądy i notariuszy) przy okazji realizacji różnorodnych regulacji materialnoprawnych, które z biegiem czasu przybierały formy coraz bardziej zbliżone do przyjętych w nowożytnych kodyfikacjach⁴².

12

3. Na ziemiach polskich rozwój regulacji postępowania nieprocesowego zależał od tendencji, którym hołdowały rządy państw zaborczych⁴³. Prawo francuskie uznawało postępowanie nieprocesowe za niezastługującą na uwagę pozostałość dawnego prawa. Idąc tym samym torem, w rosyjskiej ustawie postępowania sądowego cywilnego z 20.11.1864 r. postępowanie nieprocesowe regulowano szczątkowo; jednak przyjęto

13

⁴⁰ Szerzej nt. początków podziału postępowania cywilnego na procesowe i nieprocesowe w prawie rzymskim zob. K. Lubiński, Istota i charakter prawny działalności sądu, s. 20–27; *tenże*, Jurysdykcja nieprocesowa w prawie rzymskim, s. 127–132; F. Longchamps de Bérier, w: W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bérier, Prawo rzymskie, s. 159–162; E. Gapska, K. Komarnicka-Boberska, J. Studzińska, Postępowanie nieprocesowe, s. 37–39; K. Lubiński, w: PrCywProc, t. IV, cz. 1, 2021, s. 40–48.

⁴¹ Szerzej zob. K. Lubiński, Istota i charakter prawny działalności sądu, s. 28–31; *tenże*, w: PrCywProc, t. IV, cz. 1, 2021, s. 49–59, wraz z powołaną literaturą.

⁴² Szerzej nt. nowożytnych regulacji postępowania nieprocesowego zob. *tenże*, w: PrCywProc, t. IV, cz. 1, 2021, s. 59–109.

⁴³ Szerzej zob. np. *tenże*, Komparatystyka prawa, s. 354–357.

następnie **ustawę z 14.4.1866 r. o postępowaniu zachowawczym**⁴⁴, którą włączono jako księgę IV – Postępowania sądowe zachowawcze do ustawy z 20.11.1864 r. To postępowanie nieprocesowe obejmowało sprawy o wezwanie spadkobierców zmarłego, o zachowanie jego majątku, dział spadku, wprowadzenie w posiadanie nieruchomości, wykup majątków rodowych oraz sprawy zaginionych bez wieści. Katalog ten był w latach kolejnych systematycznie poszerzany.

W Austrii postępowanie nieprocesowe unormowano **patentem cesarskim z 9.8.1854 r. o postępowaniu sądowym w sprawach niespornych**, obejmując nim sprawy spadkowe, opiekuńcze i kurateli, fideikomisów, przysposobienia, legitymacji i zwolnienia spod władzy rodzicielskiej, dobrowolnego oszacowania i licytacji rzeczy, świadectw sądowych oraz uwierzytelnienia odpisów i dokumentów⁴⁵.

W zaborze pruskim dopiero 17.5.1898 r. została opublikowana związkowa **ustawa o sprawach sądownictwa niespornego** (z mocą obowiązującą od 1.1.1900 r.) unifikująca to postępowanie w zakresie niezbędnym dla rozwiązań przyjętych we wchodzących w tym samym czasie w życie kodeksie cywilnym i kodeksie handlowym. Obok niej obowiązywała pruska ustawa o sprawach sądownictwa niespornego z 21.9.1899 r. Ustawa z 17.5.1898 r. została oparta na zasadach oficjalności i śledczości, zbierała przepisy ogólne oraz przepisy w sprawach opiekuńczych, przysposobienia, stanu osobowego, spadkowych i działowych, prawa zastawu na okręcie, handlowych, stowarzyszeń i rejestru praw majątkowych, przysięgi wyjawienia, wyśledzenia i przechowania rzeczy oraz sprzedaży zastawu, a także dokumentów sądowych i notarialnych⁴⁶.

- 14 4. Po odzyskaniu niepodległości na ziemiach polskich obowiązywały z zakresu postępowania niespornego przepisy państw zaborczych, które w różny sposób regulowały postępowanie nieprocesowe, co więcej, katalog spraw przekazanych do postępowania niespornego w poszczególnych częściach kraju był różny⁴⁷. Nic zatem dziwnego, że Komisja Kodyfikacyjna, która prowadziła prace nad unifikacją regulacji prawnych, poświęcała sporo uwagi również przepisom proceduralnym. W pierwszej kolejności przygotowano przepisy postępowania procesowego i egzekucyjnego, które zostały skodyfikowane w ramach jednego Kodeksu postępowania cywilnego z 1930/1932 r. Natomiast z szeroko pojętego obszaru postępowania niespornego przed wybuchem II wojny światowej uchwalono jedynie 27.10.1933 r. PrNot. Przygotowano ponadto projekt części ogólnej KPN, projekt przepisów o postępowaniu spadkowym i o urzędzie opiekuńczym⁴⁸.

⁴⁴ T. XVI cz. I Zводу praw.

⁴⁵ Dz.U. P. Austr. z 1854 r. Nr 208. Akt ten, wielokrotnie nowelizowany, został uchylony dopiero przez ustawę z 12.12.2003 r. o sądowym postępowaniu w sprawach nieprocesowych. Szerzej zob. E. Gapska, K. Komarnicka-Boberska, J. Studzińska, Postępowanie nieprocesowe, s. 42.

⁴⁶ W brzmieniu obwieszczenia z 20.5.1898 r., Dz.U. Rzeszy, s. 339 i s. 771; Ustawy w sprawach sądownictwa niespornego, *passim*.

⁴⁷ J. Talasiewicz, O postępowaniu w sprawach niespornych, s. 13–167; Postępowanie niesporne, *passim*.

⁴⁸ Komisja Kodyfikacyjna. Projekt księgi pierwszej, *passim*; Komisja Kodyfikacyjna. Projekt księgi drugiej, *passim*. Zob. też J.J. Litauer, Uwagi z powodu wprowadzenia, s. 52–53; J. Krajewski, Postępowanie nieprocesowe, s. 9–10; K. Lubiński, Komparatystyka prawa, s. 357–361; E. Gapska, K. Komarnicka-Boberska, J. Studzińska, Postępowanie nieprocesowe, s. 30.

5. Kodyfikacja postępowania nieprocesowego nastąpiła dopiero po II wojnie światowej. Na dorobek w tym zakresie składał się KPN⁴⁹, zawierający przepisy wspólne dla wszystkich spraw prowadzonych w tym trybie, oraz liczne dekrety dotyczące poszczególnych spraw nieprocesowych⁵⁰, m.in.:

- 1) dekret z 26.8.1945 r. w sprawie postępowania o uznanie za zmarłego i o stwierdzenie zgonu⁵¹;
- 2) dekret z 29.8.1945 r. w sprawie postępowania o ubezwłasnowolnienie⁵²;
- 3) dekret z 25.9.1945 r. – Prawo małżeńskie⁵³ wraz z przepisami go wprowadzającymi⁵⁴;
- 4) dekret z 29.5.1946 r. – Prawo małżeńskie majątkowe⁵⁵ wraz z przepisami go wprowadzającymi⁵⁶;
- 5) dekret z 22.1.1946 r. – Prawo rodzinne⁵⁷ wraz z przepisami go wprowadzającymi⁵⁸;
- 6) dekret z 14.5.1946 r. – Prawo opiekuńcze⁵⁹ wraz z przepisami go wprowadzającymi⁶⁰;
- 7) dekret z 25.9.1945 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego⁶¹ wraz z przepisami go wprowadzającymi⁶²;
- 8) dekret z 8.3.1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich⁶³;
- 9) dekret z 21.5.1946 r. o postępowaniu przed władzą opiekuńczą⁶⁴;
- 10) dekret z 11.10.1946 r. – Prawo o księgach wieczystych⁶⁵;
- 11) dekret z 8.11.1946 r. o postępowaniu niespornym z zakresu prawa rzeczowego⁶⁶;
- 12) dekret z 8.11.1946 r. o postępowaniu spadkowym⁶⁷;
- 13) dekret z 20.12.1946 r. o postępowaniu dotyczącym złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego lub na zachowanie⁶⁸.

⁴⁹ Zob. też Kodeks postępowania niespornego. Część ogólna, *passim*; J.J. Litauer, Uwagi z powodu wprowadzenia, s. 52–55.

⁵⁰ Kodeks postępowania niespornego. Część szczegółowa, *passim*. Zob. obowiązujące bezpośrednio po II wojnie światowej regulacje przewidujące rozpoznawanie niektórych spraw w postępowaniu niespornym, E. Gapska, K. Komarnicka-Boberska, J. Studzińska, Postępowanie nieprocesowe, s. 43–50; K. Lubiński, w: System PrCywProc, t. IV, cz. 1, 2021, s. 82–90.

Zob. też np. X. Fierich, Unifikacja ustawodawstwa, s. 268–269; S. Grodziski, Prace nad kodyfikacją, s. 9–29; A.G. Harla, Układ części ogólnej postępowania nieprocesowego, s. 95–101.

⁵¹ Dz.U. Nr 40, poz. 226.

⁵² Dz.U. Nr 40, poz. 225.

⁵³ PrMałżD.

⁵⁴ PWPrMałż.

⁵⁵ PrMałżMajD.

⁵⁶ PWPrMałżMaj.

⁵⁷ PrRodzD.

⁵⁸ PWPrRodz.

⁵⁹ PrOpiekD.

⁶⁰ PWPrOpiek. Z 1.10.1950 r. weszła w życie PWKR, która uchylila m.in. PrMałżD, PWPrMałż; PrMałżMajD; PWPrMałżMaj; PrRodzD; PWPrRodz; PrOpiekD i PWPrOpiek.

⁶¹ PrASC45.

⁶² PWPrASC.

⁶³ MająOpuszczD.

⁶⁴ Dz.U. Nr 22, poz. 140.

⁶⁵ PrKWU46.

⁶⁶ PostPrRzeczD.

⁶⁷ PostSpadD.

⁶⁸ Dz.U. Nr 8, poz. 41.

Uwzględniając przyjętą terminologię, nie sposób oprzeć się wrażeniu, że podstawowym kryterium odróżnienia procesu od postępowania niespornego, było istnienie sporu o prawa prywatne⁶⁹. Równocześnie postępowanie niesporne było oparte na odmiennych zasadach – oficjalności i prawdy obiektywnej, podczas gdy postępowanie procesowe uregulowane w KPC opierało się na zasadach kontrydiktoryjności, dyspozycyjności i prawdy sądowej. Co więcej, pierwotnie bardzo wyraźnie przeciwstawiano drogę procesu cywilnego drodze postępowania niespornego, zaś zainicjowanie postępowania w niewłaściwym trybie prowadziło do odrzucenia pozwu lub wniosku⁷⁰. Dopiero dekret z 23.4.1953 r.⁷¹ zastąpił drogę procesu cywilnego i drogę postępowania niespornego jednolitym pojęciem „drogi sądowej”, a wybór wadliwego trybu postępowania prowadził do podejmowanej z urzędu przez sąd decyzji o przekazaniu sprawy do właściwego trybu⁷².

Istotne znaczenie miały również dekret z 18.2.1955 r. o przekazaniu państwowym biuram notarialnym niektórych dotychczasowych czynności sądowych⁷³, który dotyczył m.in. przyjmowania oświadczeń o przyjęciu i odrzuceniu spadku, oraz ustawa z 16.11.1964 r. o przekazaniu państwowym biuram notarialnym prowadzenia ksiąg wieczystych⁷⁴.

- 16   6. Scalenie postępowania procesowego i nieprocesowego przyniósł dopiero obowiązujący KPC. Niemniej jednak w toku dyskusji planowano początkowo wzorem radzieckim zniesienie odrębności procesu i postępowania nieprocesowego, następnie dyskutowano kwestię priorytetu procesu i postępowania nieprocesowego, by wreszcie przydać procesowi charakter trybu podstawowego⁷⁵. To scalenie nie doprowadziło do uznania postępowania nieprocesowego za jedno z postępowań odrębnych procesu cywilnego, lecz za uregulowany w tym samym akcie prawnym równorzędny z procesem tryb rozpoznawania spraw cywilnych⁷⁶.

1.3. Terminologia postępowania nieprocesowego

- 17   1. Postępowanie nieprocesowe, zwłaszcza w literaturze obcej nazywane też postępowaniem niespornym, sądownictwem dobrowolnym, sądownictwem łaskawym, po-

⁶⁹ K. Lubiński, Teoretyczne a legislacyjne podstawy przekazywania spraw do procesu, s. 40.

⁷⁰ W. Siedlecki, Stosunek postępowania spornego do niespornego, s. 30–31.

⁷¹ Dekret z 23.4.1953 r. o zmianie niektórych przepisów postępowania w sprawach cywilnych (Dz.U. Nr 23, poz. 90).

⁷² Szerzej zob. J. Jodłowski, Nowy etap przebudowy polskiego procesu cywilnego, s. 10–35; Z. Wiszniewski, Postępowanie w przypadku niewłaściwości sądu, s. 16–20.

⁷³ Dz.U. Nr 9, poz. 56.

⁷⁴ Dz.U. Nr 41, poz. 278.

⁷⁵ Zob. np. M. Lisiewski, Scalenie postępowania spornego i niespornego, s. 83–104; W. Siedlecki, Z prac Komisji kodyfikacyjnej, s. 281–285, 305–309; A. Lityński, Spór o postępowanie niesporne, s. 53–64.

⁷⁶ Stanowi to *opinio communis*; zob. np. M. Lisiewski, Podstawowe problemy struktury nowego postępowania cywilnego, s. 10, s. 13–14; B. Dobrzański, Scalenie postępowania spornego z niespornym, s. 41–46; K. Kolakowski, Stosunek postępowania procesowego do nieprocesowego, s. 8–9; E. Gapska, K. Komarnicka-Boberska, J. Studzińska, Postępowanie nieprocesowe, s. 51. Szerzej nt. przemian postępowania nieprocesowego od 1965 r. zob. K. Lubiński, w: System PrCywProc, t. IV, cz. 1, 2021, s. 86–98.

stępowaniem kameralnym (łac. *iurisdictio voluntaria*, niem. *freiwillige Gerichtsbarkeit*, *nichtstreitige Verfahren*, wł. *giurisdizione volontaria*, *procedimenti in camera di consiglio*, hiszp. *jurisdiction voluntaria*, fr. *jurisdiction gracieuse*, *procédure non contentieuse*, *procédure en matière gracieuse*, *procédure gracieuse*, węg. *nemperes eljárás*, rum. *procedure necontenciosa*)⁷⁷ jest jednym z dwóch zasadniczych trybów sądowego postępowania rozpoznawczego w sprawach cywilnych, stąd też zasadniczym zagadnieniem jest prawidłowe określenie jego nazwy.

2. Polski ustawodawca w 1945 r. opowiedział się za terminem „**postępowanie niesporne**”, taki bowiem tytuł przyjęto dla KPN⁷⁸. Obrana nazwa była aprobowana w doktrynie⁷⁹, ale też krytykowana⁸⁰, ponieważ obok spraw o niespornym charakterze, regulacja odnosiła się również do licznych spraw, w których były rozstrzygane spory o prawo, np. spraw działowych czy rozgraniczeniowych. Sąd Najwyższy w uchw. z 10.2.1951 r. wprost orzekł, że tryb postępowania niespornego przewidziany w dekretach (w tym w PostPrRzeczD) ma zastosowanie we wszystkich wymienionych w nim przypadkach, bez względu, czy to nabycie jest kwestionowane przez uczestników postępowania, czy też nie⁸¹.

3. W celu uniknięcia takich komplikacji w nowoprzyjętym KPC jest już wykorzystywana nazwa „**postępowanie nieprocesowe**”. Wprawdzie cechą charakterystyczną tej nazwy jest element negacji i przeciwstawienia procesowi, ale wydaje się, że dobrze oddaje to odmienność postępowania nieprocesowego jako trybu innego niż proces. Postępowanie nieprocesowe nie musi bowiem być niesporne, nie musi też być dwustronne, nie jest również konieczna przeciwstawność interesów⁸².

Co oczywiste, także ten wybór bywa krytykowany, ponieważ nazwa „postępowanie nieprocesowe” opiera się wyłącznie na elemencie negatywnym, nie przekazując informacji o podstawowych cechach tego postępowania. Z uwagi na przeciwstawienie procesowi ten termin mógłby być adekwatny dla każdego innego niż proces postępowania. Co więcej, trudno nie dostrzec, że w pewną konsternację musi wprawiać konieczność używania takich terminów jak prawo procesowe cywilne, zdolność procesowa, czynność procesowa, kurator procesowy czy pełnomocnictwo procesowe dla instytucji występujących postępowaniu nieprocesowym⁸³.

⁷⁷ Szerzej nt. terminologii w zagranicznych porządkach prawnych zob. *K. Lubiński*, w: System PrCyw-Proc, t. IV, cz. 1, 2021, s. 123–133.

⁷⁸ Wcześniej termin ten obrała Komisja Kodyfikacyjna; zob. Komisja Kodyfikacyjna. Projekt księgi pierwszej, s. 17.

⁷⁹ *Z. Fenichel*, Uwagi o projekcie, s. 636; *J. Hrobóni*, Analiza projektu księgi pierwszej, s. 38.

⁸⁰ *M. Piekarski*, Stosunek postępowania niespornego do spornego, s. 273; *M. Lisiewski*, Scalenie postępowania spornego i niespornego, s. 91; *J. Krajewski*, Postępowanie nieprocesowe, s. 15–16; *K. Lubiński*, Uwagi o terminie „postępowanie nieprocesowe”, s. 79–81.

⁸¹ C 741/50, OSN(C) 1951, Nr 1, poz. 2.

⁸² *K. Korzan*, Teoretyczne podstawy wyodrębniania postępowania nieprocesowego, s. 77; *T. Demendeki*, O potrzebie zachowania trybu postępowania nieprocesowego, s. 216–217. Krytycznie jednak por. *A. Miarczyński*, Ochrona praw jednostki, s. 38.

⁸³ *K. Lubiński*, Uwagi o terminie „postępowanie nieprocesowe”, s. 82–83, s. 88–89; *E. Gapska*, *K. Komarnicka-Boberska*, *J. Studzińska*, Postępowanie nieprocesowe, s. 52–53; *K. Lubiński*, w: System PrCyw-Proc, t. IV, cz. 1, 2021, s. 120–123.

[Przejdź do księgarni →](#)

ksiegarnia.beck.pl